

Synpunkter från Sveriges Veterinärförbund på regeringens utredning om gränsdragning mellan förvaltning av vilt och fisk och användning av vilda djur i forskning (N2018/03772/DL)

Sveriges Veterinärförbund (SVF) har mottagit rubricerat uppdrag för synpunkter.

Sammanfattningsvis anser SVF att:

1. Både viltforskningsprojekt och åtgärder som avser vilt- och fiskförvaltning ska genomgå en etisk prövning. Detta görs lämpligast i en gemensam etisk nämnd med specialistkompetens inom vilt.
2. Precis som vid etisk prövning av djurförsök, så ska åtgärder som avser vilt- och fiskförvaltning granskas enligt 3R-principerna (ersättning, minskning och förbättring). Det likställer djurskyddet mellan forskning och förvaltning och stimulerar utvecklingen av mer djurvänliga tekniker och metoder. Lidandet för det enskilda djuret ska vägas mot förvaltningsbehov och samhällsnytta.
3. Det mesta av förvaltningen utförs systematiskt och resulterar i ökad kunskap och kan därmed jämföras med djurförsök. Det råder ibland en osäkerhet kring vad som forskning respektive förvaltning, t.ex. vid märkning av vilda djur. Om all förvaltning där man ökar sitt kunnande faller under försöksdjurslagstiftningen så undviker man osäkerheten kring gränsdragningen mellan forskning och förvaltning.
4. Vilda djur som används i försök faller, med ett fåtal undantag, under försöksdjurskyddslagstiftningen och djurskyddslagen, och omfattas därför av länsstyrelsens officiella djurskyddskontroll. Om förvaltningsåtgärder omfattas av försöksdjurslagstiftningen så skulle länsveterinärer och djurskyddshandläggare kunna riskbedöma och utföra djurskyddskontroller även gällande dessa åtgärder, vilket skulle ytterligare stärka och likställa skyddet för vilda djur.
5. En godkänd etisk prövning underlättar användningen av insamlade data. Förvaltningsdata bör inte användas i forskningssyfte eller för vetenskaplig publicering eftersom etiskt tillstånd saknas. Alltför vetenskapliga tidskrifter efterfrågar etiskt tillstånd för publicering. Avsaknad av etiskt tillstånd kan leda till att viktig information inte sprids. Det kan även resultera i att fler djur används för att svara på en forskningsfråga, istället för den kunskap som inhämtats via förvaltningsåtgärden, vilket strider mot 3R-principerna.
6. Ett etiskt tillstånd ger ett utökat lagmässigt skydd för ansvariga inom ett projekt, inklusive veterinärer, jämfört med dagens situation.

Bakgrund

I Sverige används vilda djur i forskningsprojekt. Vilda djur omfattas också av förvaltningsåtgärder, d.v.s. verksamheter där syftet primärt inte är vetenskaplig forskning, såsom populations- och miljöövervakning, bekämpning av invasiva arter och inom bevarandeprojekt. Det är sådana förvaltningsåtgärder som SVF avser i dessa synpunkter, och inte förvaltning i form av enbart jakt/fiske (uttag från en djurpopulation).

Djurförsök definieras i Djurskyddslagen 1c § som *vetenskaplig forskning, sjukdomsdiagnos, utveckling och framställning av läkemedel eller kemiska produkter, undervisning, samt andra jämförliga ändamål*. Förvaltningsåtgärder utförs ofta på ett systematiskt sätt för att inhämta och förbättra kunskapen inom ett område och kan därmed likställas med forskning eller ”andra jämförliga ändamål”.

Oavsett om det rör sig om forskningsprojekt eller förvaltningsverksamhet så är metoderna som används vid hantering av vilda djur ofta desamma.

Problembeskrivning

Infångande med helikopter, nät eller fälla, anestesi, hållning, märkning, applicering av sändare, blod- och vävnadsprovtagning, förvaring, och ibland transport innebär risker för det individuella djurets hälsa och välfärd. Rädsla, utmattning, stress, smärta och fysiska skador kan påverka djuret negativt på kort och lång sikt. Både morbiditet (sjuklighet) och mortalitet (dödlighet) kan påverka gruppddynamik, reproduktion och rörelsemönster och även ha en negativ effekt på mindre och sårbara populationer. När vilda djur (ryggradsdjur och cephalopoder) används i djurförsök så omfattas de av djurskyddslagstiftningen och försöket ska ha prövats i en regional djurförsöksetisk nämnd och granskats enligt 3R-principerna (ersättning, minskning och förbättring av försöksdjursanvändningen). Förvaltningsåtgärder med vilda djur omfattas inte av djurskyddslagstiftningen och genomgår ingen etisk prövning. Det är oklart i lagstiftningen hur vilda djur som används i förvaltningssyfte ska bedömas. I jaktlagen 27 § sägs att vilda djur inte ska utsättas för onödigt lidande vid jakt, men hur omfattande djurskyddet är vid förvaltningsåtgärder är oklart. Till skillnad från *djurförsök* och *försöksdjur* så definieras inte *viltförvaltningsåtgärder* och *förvaltningsdjur* i lagstiftningen. ***Det innebär att även om vilda djur utsätts för samma slags ingrepp, så har djuren olika skydd beroende på i vilket syfte de används.***

Djurförsök omfattas av länsstyrelsens officiella djurskyddskontroller, utförda av djurskyddshandläggare och länsveterinärer. Viltförvaltningsåtgärder som inte genomgått en etisk prövning omfattas inte av djurskyddskontrollen. ***Myndigheternas möjlighet att skaffa sig en bild av hanteringen av vilda djur som används utöver djurförsök är därmed liten.***

Det kan ibland vara oklart om en åtgärd ska räknas som forskning eller förvaltning, t.ex. vid märkning av vilda djur. Insamlade data från populationsövervakning, -uppskattning och -kontroll kan komma till användning i forskningssyfte med efterföljande vetenskaplig publicering. Om man bildar sig kunskap baserat på inhämtad information, så är det, enligt syftet, fråga om djurförsök. Sådan användning av data är inte korrekt ifall det saknas ett etiskt tillstånd. Dessutom kan man i samband med en förvaltningsåtgärd passa på att ta ytterligare prover utöver de som omfattas av förvaltningsåtgärden, liksom prover för att övervaka fysiologiska parametrar hos det sövda djuret. Om sådan data sedan analyseras och publiceras så räknas det som forskning. Alltför vetenskapliga tidskrifter kräver idag att data som publiceras omfattas av ett etiskt tillstånd. ***Utan etiskt tillstånd så riskerar alltså viktig information att inte komma till användning och spridas***, vilket i sig kan leda till att ytterligare djur måste användas för att samla in data som annars redan samlats in under en förvaltningsåtgärd. Det omvända kan också inträffa, nämligen att data från ett pågående forskningsprojekt inte kan användas i ett förvaltnings-/jaktssyfte. Exempelvis kunde GPS-koordinater i ett pågående forskningsprojekt med sändarhalsbandsförsedda vargar inte

användas vid skyddsjakt, eftersom det etiska tillståndet för forskningsprojektet inte omfattade avlivning (Olsson J., pers. medd.).

Djurskyddslagen 2 § anger att djur som används i djurförsök inte ska anses vara utsatta för onödigt lidande om projektet har godkänts av en djurförsöksetisk nämnd. Enligt 10–11 § är det inte tillåtet att göra operativa ingrepp på eller ge injektioner till djur i andra fall än när det är berättigat av veterinärmedicinska skäl och då ska detta utföras av djurhälsopersonal, men detta gäller enbart djur som faller under djurskyddslagen. **Sveriges Veterinärförbund anser att vilda djur som tillfälligt hålls av människan och utsätts för ingrepp (sövning, provtagning, etc.) bör omfattas av djurskyddslagen.** Utan etiskt tillstånd eller veterinärmedicinska skäl riskerar dessa djur att utsättas för onödigt lidande. Detta framhäver ytterligare vikten av att alla ingrepp på vilda djur ska omfattas av en etisk prövning.

Om verksamheten godkänts av en djurförsöksetisk nämnd får annan personal med godkänd utbildning utföra operativa ingrepp, etc. **Har försöket inte genomgått djurförsöksetisk prövning finns inte samma skydd i lagstiftningen för de som utför åtgärden med det vilda djuret.** Detta bör gälla även veterinärer som deltar i verksamhet som omfattar vilda djur, såvida ingreppet inte är veterinärmedicinskt motiverat.

Förslag på lösning

Sveriges Veterinärförbund anser att förvaltningsåtgärder i de allra flesta fall innebär att kunskap inhämtas. Förvaltningsåtgärder bör därför likställas med djurförsök och följa försöksdjurslagstiftningen, med samma krav på tillstånd och etisk prövning för vilda däggdjur, fågel och fisk. Behovet av att från ett djurskydds- och etiskt perspektiv granska alla processer som involverar frilevande vilda djur fastställdes också vid ett internationellt möte i Norge 2017; Norwegian Consensus Platform for Replacement Reduction and Refinement of Animal Experiments, (NORECOPA). *Harmonisation of the care and use of wild and domestic mammals and birds in field research*. 26-27 oktober.

Att föra in förvaltningsåtgärder under försöksdjurslagstiftningen, och därmed djurskyddslagen, leder enligt Sveriges Veterinärförbund till ett flertal positiva effekter:

- likställt och stärkt djurskydd för vilda djur som används av människan genom etisk prövning enligt 3R-principerna samt offentlig djurskyddskontroll,
- minskad osäkerhet kring klassificering av viltförvaltning och -forskning och användning av insamlade data,
- ökad möjlighet att i forskningssyfte analysera och publicera insamlade viltförvaltningsdata, vilket är förenligt med 3R-principerna (undvika användning av ytterligare djur i separata forskningsprojekt),
- ökat lagskydd för verksamhetsansvariga för förvaltningsåtgärder,
- via den etiska granskningen stimulerad metod- och teknikutveckling enligt 3R-principerna,
- ökad transparens kring användning av vilda djur för att inhämta kunskap och förbättra metoder.

En djurförsöksetisk nämnd med vilt och fiskkompetens

Som angetts tidigare så bör ärenden gällande vilt- och fiskförvaltning som innebär att kunskap inhämtas prövas etiskt. Det innebär att verksamhet som nu bedöms vara förvaltning är att

betrakta som djurförsök. För att säkerställa samma etiska bedömning för vilda djur och för att lyfta fram fördelarna med vetenskapligt angreppssätt, föreslår SVF att alla viltprojekt utvärderas av en djurförsöksetisk nämnd. Ansvaret för granskning av projekt omfattande vilda djur kan läggas på en av de redan existerande regionala djurförsöksetiska nämnderna, vars kompetens inom vilt utökas. Eftersom kunskapen om vilda djur i de regionala djurförsöksetiska nämnderna över lag ofta är otillfredsställande så menar SVF att den viltinriktade etiska nämnden även ska pröva *alla* åtgärder som omfattar vilda djur, även forskningsprojekt. Genom att alla viltåtgärder, oavsett om det rör sig om forskning eller de som nu definieras som förvaltning, prövas av en och samma nämnd, så kan kvaliteten hos de etiska granskningarna höjas och likställas. Detta torde också vara till fördel rent organisatoriskt att samla alla prövningar av vilt inom en och samma nämnd.

Alternativet till att använda sig av en redan existerande etisk nämnd är att skapa en helt ny nationell etisk nämnd med viltfokus och kompetens.

Sveriges Veterinärförbund är medvetet om att Sverige behöver utföra vissa förvaltningsåtgärder för att uppfylla internationella överenskommelser, såsom EU:s Art-och habitatsdirektiv, Fågeldirektiv och Vattendirektiv. Detta kan i praktiken innebära att en etisk prövning som inte godkänns kan ställas mot ett lagkrav. En sådan konflikt behöver dock inte uppstå ifall den etiska nämnden vid varje enskilt fall börjar med att konstatera ifall det finns ett bakomliggande lagkrav för att utföra förvaltningsåtgärden. Är detta fallet, så kan det betyda att tillstånd för förvaltningsåtgärden inte går att neka, men åtgärden kan granskas avseende bl.a. 3R-principerna, vilket är av stort värde.

Viltförvaltningsåtgärder kan i vissa fall behöva utföras med ett kortare tidsperspektiv än ett forskningsprojekt. De regionala djurförsöksetiska nämnderna har möten och tar beslut en gång i månaden (utom i juli). Ett sätt att undvika förseningar är att låta den viltspecialiserade nämnden ha möten och ta beslut mer frekvent. Ett annat enklare förfarande är att nämnden då särskilda behov föreligger får godkänna fler djurförsök i grupp, vilket redan nu kan göras om försöken är standardiserade och behövs för att uppfylla lagstiftningskrav (SJVFS 2017:40 Saknr L150, 7 kap. 25 §).

Till skillnad från mer traditionella djurförsök som utförs i laboratorier och andra kontrollerbara miljöer, så sker verksamhet som omfattar vilda djur ute i det fria. Det behövs därför tillgång till kunskap om hur populationer och miljöer påverkas av viltåtgärden (störningar, stress, hälsa, förflyttningar, överlevnad, etc.). ***Bland nämndens ledamöter behöver därför finnas kompetens inom 3R, djurvälstånd, djuretik, populationshälsa, arters biologi och behov av skydd samt One Health.***

Djurförsöksorganisation för förvaltningsverksamhet

För att inordna förvaltningsåtgärder under djurförsökslagstiftningen (med tillhörande etisk prövning) så behöver förvaltningsorganisationerna vara knutna till en djurförsöksorganisation med exempelvis tillståndshavare, föreståndare, försöksdjursveterinär och djurskyddsorgan. Vid behov torde det vara genomförbart att skapa nya djurförsöksorganisationer hos enskilda förvaltningsverksamheter, men ett enklare alternativ kan vara att ansluta sådana till en redan existerande djurförsöksorganisation, t.ex. vid ett universitet eller myndighet. I vissa fall, såsom för Fiskevårdsföreningar (FVO) som utför provfiske, vore det förmodligen inte ens görbart att organisera sig på det sätt som försöksdjurslagstiftningen kräver. Då det ofta rör sig om standardiserade förfaranden, vore en tänkbar speciallösning för denna typ av viltförvaltande

organisation att den med ett förenklat anmälningsförfarande kan ansluta sig till en befintlig djurförsöksorganisation och med paraplytillstånd.

Dessa synpunkter har utarbetats av SVFs Djurskyddsutskott i samråd med SVFs Försöksdjurssektion. Synpunkter har även inhämtats av länsveterinär, viltveterinär och 3R-expert.

Med vänliga hälsningar

Johan Lindsjö, Sveriges Veterinärförbunds Djurskyddsutskott

Referenser

1. Lindsjö J., Cvek K., Spangenberg E.M.F., Olsson J.N.G., Stéen M. 2019. The dividing line between wildlife research and management - implications for animal welfare. *Frontiers in Veterinary Medicine*. <https://doi.org/10.3389/fvets.2019.00013>
2. Norwegian Consensus Platform for Replacement Reduction and Refinement of Animal Experiments, (NORECOPA). 2018. Harmonisation of the care and use of wild and domestic mammals and birds in field research. A consensus document issued by the participants at the meeting, 26–27 October 2017. <https://norecopa.no/media/8171/consensus-statement.pdf> (accessed 2019-03-08).